

„ÁM A PÉNZRŐL SEMMIT NEM TUDUNK”

SZEGŐ SZILVIA MÁRIA, Dr., CSC,
SZTE, nyugdíjazott docens, társadalomgazda
E-mail: szeszego@gmail.com

DOI: <http://doi.org/10.23716/MTT.5.2022.12>

Absztrakt

A társadalomelmélet alapvető fogalma a csere. A modernizáció ezt a fogalmat az anyagi világra szűkítette le. A szerző a cserében a létmódok transzformációját, egymásba átváltását hangsúlyozza. Átváltás és a társadalmi folytonosság fenntartása történik a legegyszerűbb cserében is. Az írás bemutatja, hogy a csere anyagi világa mellett mindig létrejön a pénz virtuális világa, amely megvalósítja a cserében a résztvevők közötti összekötést és a viszonyok reprodukcióját. A pénz az emberi létben az átváltások és a folytonosság virtuális valósága, transzcendens entitás. A pénz fenntartó erejét birtokba a birodalmi intézmények, magukat feltüntetve a transzcendens erő birtokosaként, ami a hatalom gyakorlására hitelesít. “In God we trust” olvashatjuk a globális világ alapvető közvetítő eszközén, a dollár bankjegyen.

Kulcsszavak: csere, transzformáció, fenntartás, pénz, virtualitás

---

Tanulmányom címét Ludwig von Bertalanffy¹ „...ám az emberről semmit sem tudunk” írása ihlette meg. A pénzünk emberi alkotás, amiről hasonló merészséggel mondhatjuk, hogy semmit nem tudunk. Azt véljük tudni, hogy mi a tartozás, mégis a legegyszerűbb kérdésekre sem tudunk válaszolni sokszor. Jelenleg a földkerekség egészét a súlyos eladósodottság jellemezi, s a népek adósságállománya már közel háromszorosan meghaladja a világ GDP-jét. Felvetődik a kérdés, ha mindenki el van adósodva, akkor kik azok, akik a hitelezők? Válaszolhatom erre azt, hogy az adósok? Ez elképesztő válasz, mégis ebben a válaszban sok igazság van. Ugyanis már az a megfogalmazásunk, hogy a mai pénzvilágot az eladósodottság jellemezi, abból a feltételezésből indul ki, hogy a hitelező és az adós duális viszonya kettéválasztható. Ez azonban logikai lehetetlenség, hiszen minden hitel egyben

¹ BERTALANFFY 1991.

adósság is, minden adóssal szemben ott kell, hogy álljon ugyanolyan díszben vagy éppen dicstelenségben a hitelező. Az adósságokat rávetítjük emberekre, intézményekre, országok állampolgárjaira (ha az adósság egy nemzet egészében külföldi pénzben alakul ki), de a hitelezéssel nem járunk el így. Ez a kétlelkűség megjelenik abban is, hogy az eladósodottsággal szembenálló „pozícióra” még szavunk sincs. Nem beszélünk a világ „elhitelezettségéről”.

A pénz olyan viszony, amely eladásra, vételre, adósságra és hitelre épül. Mindkettő jellemzően duális viszony. A gond az, hogy a modern gondolkodás ezt az ellentétpárok szereplőire szétbontja, és önálló értelmet kölcsönöz azoknak külön-külön. Holott valami attól dualitás, hogy az ellentétek csak együtt létezhetnek, és ennyiben egységet képeznek. Ez a szoros összetartozás a legegyszerűbb csereviszonyban is fennáll: nem lehet eladni vevő nélkül, nem lehet venni eladó nélkül. A modernitás azonban ezeket viszonyokat szétválasztja és — ami lényegesebb — egymással szembe képes állítani. A viszonyból eredő hasznokat az egyik oldalra elszámolni, a károkat pedig a másik oldalra ráterhelni².

A pénz, mint transzcendens közvetítés, a mediátor és a mediáció

A pénz ismert története több ezer éves, a mai pénzelmélet azonban a modernitás kora előtti pénzt a primitivitással azonosítja, így nem is teremt kapcsolatot az ősi pénzek és a modernitás pénze között. A pénztörténet lényegében a kiterjedt piacokon működő ezüst és aranypénzrendszerekkel kezdődik. E felfogásban a pénz a modernitás általánosan elfogadott elszámolási egysége, az áruvilággal szemben álló közös nevező. A szétválasztás, a dekonstrukció filozófiája ez is, amely a pénzt helyezi az egyik oldalra (általános egyenértékes) és a javakat a másik oldalra. Ez szemben áll az embernek természetyszerűleg egységbe foglaló gondolkodásmódjával.

Az ősiség embere (a mai ősi hagyományok módján élő törzsi világé is) a világot teremtett világnak tekintette. A törzs népe a teremtés (teremtő) oltalma alatt áll, ezt az oltalmat a teremtő isten gyakorolja a törzs felett, sok esetben egy kiemelten fontos szereplő, a közvetítő útján. A világértelmezésekben alapvető vonás az isten és a földi világ közötti közvetítő léte³.

Az archaikus pénz maga is közvetítő a teremtő és a földi világ népei között. Ezért transzcendens, a földi világ felé emelkedett léttel bír egyfelől, másfelől, mint megtestesült pénz földi léttel is bír. *Értéke maga a közvetítés, a*

² „Too big to fail.” A túl nagy nem bukhat, nem lehet a vesztes, olvashattuk a 2008-as válság idején.

³ Lásd pl. Hermes, az istenek hírnöke. A kereszténység Krisztusa is közvetít, és mint ilyen kettős, isteni és földi léttel is bír. (A közvetítő kettős létének a későbbi fejtegetésben fontos jelentősége lesz.)

1. ábra: Kelta tetradrachma (<https://mnm.hu/hu/cikk/kelta-tetradrachma>). [2021.01.24.]

mediáció. A testiséggel — pénzzel — a transzcendens közvetítést képezték le az archaikus világban megragadható valósággá — valójában mind a mai napig ezt tesszük áttételes módon (lásd később a dollár szimbólumait). A pénz értéke maga a mediáció, mert közvetíti — megjelenítése által is — a törzsi nép eredetmítoszáit, önazonosságát és annak értékét. (Profán példával élve, egy vállalat értékét hasonlóan egy márka szimbólumba foglalja bele, jelezve, hogy a vállalat több, sőt más, mint a megragadható birtokainak összessége. Ma úgy mondjuk, hogy eszmei értéke van. A modern pénz is megközelíthető úgy, mint egy márka, aminek eszmei értéke van.)

Egy, a Magyar Nemzeti Múzeum nemrégiben birtokába került kelta pénzzel, a kelta tetradrachmával⁴ mutatom be ezt a világszemléletet és abban a pénz közvetítői mivoltát,

A bemutatott kelta drachmában a ló a földi természet erejét képezi le, és a lóról „kiemelkedő” emberfej révén az ember és a természet szoros viszonyát láthatjuk. Az ember égfelé irányuló tekintete teremt kapcsolatot az égi világgal, a teremtővel. Ezt a szimbólumegyüttest egy természetfölötti fényt árasztó fém korong tartja egyben, a pénz, a közvetítő. A pénz a teremtett lét „jó” hírét közvetíti a földi életben. Fontosnak látom azt is, hogy az emberfejen nincs „diadém”, nincs korona, vagyis még nem lép fel semmilyen intézmény közvetítőként az isten és az ember közé. A pénz „magan hordja” a szimbólum együttest, vagyis a közvetítés egyben a lét egységben tartása is.

⁴ Kelta tetradrachma <https://mnm.hu/hu/cikk/kelta-tetradrachma> [2021.01.24.]

A lét három módozatát nem csak, mint stációkat látjuk az érmén, hanem egyben, mint átváltásokat, mint transzformációkat is. A pénz egy alulról felfelé irányuló törekvést ábrázol, amelyet az ábrázolás dinamizmusa és az ember felfelé irányultsága jelez. Az átváltás ebben a szemléletben nem időben egymást követő események sorozata, hanem folytonos kölcsönhatás. Ez a kelta létértelmezés jelenik meg a lét spirális szimbólumával is a kelta világban, de az ősi világértelmezés számtalan szimbólumában.⁵ Ez az értelmzés gyökeresen ellentétes a modernitás szétválasztó filozófiájának és a pénzelméletének dekonstrukcióra⁶ épülő gondolkodásával.

A pénz az ókorban elsősorban, (mind a mai napig is célzottan), az emberi élet folyamán végbemenő átváltások közösségi méltatására, megjelölésére szolgált (és szolgál). Arra emlékeztetett, hogy az élet egyes stációi az élet folytonosságába kapcsolnak be. Így a kapott pénz a leendő életre és egyben a teremtő felé irányította az átváltást átélő embereket. (Ezeket az értelmeket ma is láthatjuk számos generációs adományozásnál és az ajándék intézményének a fennmaradásában. Ezért folyik az ajándékról és a cseréről manapság is magas színvonalú filozófiai és szociológiai vita⁷). A stációváltásokat közvetítő pénz a köztes létet vitte be a létmódok közé. A házassági pénz⁸ például a leendő létformát jelezte a házasulandók számára, a jövőjükre irányította a figyelmet.

A pénzviszony dekonstrukciója és tárgyiasításának története – szemléltetéssel

A pénz dologiasulásának és dekonstrukciójának történetének ívét igyekszem felvillantani, élve az ábrázolás adta tömörítés lehetőségével. A kelta pénzzel szemben jelentés tartalmi változásra utal a Valentinian dinasztia pénze, a szolidusz (350-ből)⁹

⁵ Az ókori népek dinamikus létet szimbolizáló ábrázolása jelenik meg a kígyó istenben, a csiga és egyéb spirális alakzatok például az ókori fál és szikla rajzokban

⁶ A dekonstrukció posztmodern filozófia, elemekre lebontásra törekszik, kiemelkedő alakja Derrida, J.

⁷ A filozófus Derrida nagy vihart kevert könyve (Given Time Counterfeit Money) a pénz értelmezése kapcsán visszanyúl a csere időbeliségének és így az értelmezésének a kérdésére, mert annak alapján az ajándék léte ellentmond az észnek. Mint írja, a cseréhez hasonlóan „Az ajándékozás időt ad, időt kér, és időt vesz el.” Derrida 2003. 66.

⁸ Polányi könyvében hangsúlyozza, hogy a pénz az ókorban nem a piac eszköze volt. A pénzt házasság alkalmából, gyászpénzként és gyakori esetként büntetesként adták. Ez esetben a büntetés tartalma elsősorban a társadalmi rang elvesztése volt és nem egy kifizetendő összeg. Polányi 1984

⁹ Valentin szolidusz https://en.wikipedia.org/wiki/Valentinianic_dynasty [2021.01.24.]

2. ábra: Valentin szolidusz https://en.wikipedia.org/wiki/Valentinianic_dynasty [2021.01.24.]

Ez a pénz a transzcendens közvetítést már egy társadalmi formációhoz köti. Az uralkodó ház — mint intézmény — részesül abban a kegyben, hogy közvetíti a teremtőt. A teremtő már nem a teremtő létbe foglalt embernek nyújtja oltalmát, hanem egy megszentelt (lásd a képen) intézménynek. A pénz közvetítő szerepét ezen túl már egy hatalom intézményén keresztül tölti be. Megváltozott tehát a közvetítés módja és tartalma is. Az ember ebben a szimbólumban közvetve csak, mint a dinasztia embere kap isteni oltalmat.

Ami a legfontosabb a változásban a következő. A pénz közvetítő erejét ezen túl egy mesterségesen létesített hatalmi intézmény ragadja magához. Az uralkodó ház pénznyomtatása isten oltalma alatt állva legitimációt nyer. Ez azért lehetséges, mert hatalommal megtörténhetett a pénz két oldalának a szétválasztása. Az uralkodó nem tartozhat, de pénznyomtatással követeléshez jut. Innentől megvalósulhat — bár nem szükségszerű —, hogy a követelést az egyik oldalra, a tartozást a másikra „könyveljék”. Ezért alapvető kérdés a hatalom jellege: materiális vagy szakrális? Szétválasztó vagy egyesítő?

Ezek után egy nagy ugrással a dollárra, mint globális hatalompénzre térek ki, amelynek létrejötte két világháború folyamán volt. A második világháború még be sem fejeződött, amikor a világ vezető országai elismerték, hogy pénzüket a dollárra és nem az aranyra alapozzák, hiszen — így szólt az érv — a dollár jobb, mint az arany. 1971-ben pedig Nixon elnök bejelentette, hogy egyoldalúan megszüntette a dollár aranyra történő átválthatóságát. Ezen két döntő lépéssel a dollár végérvényesen globális hatalompénzzé változott át. Annak elismerése szempontjából különös jelentősége van a dollárnak a szimbolikájában hangsúlyozott szakrális erejének. Annak, hogy ezt a hatalmat a dollár isteni oltalom alatt gyakorolja.

3. ábra: A dollár szakralitása ábra. Az egy dolláros bankjegy szakrális szimbólumai
https://hu.wikipedia.org/wiki/Amerikai_doll%C3%A1r¹⁰

A dollár szakrális szimbólumai kiemelten láthatók az 1 dolláros érme hátoldalán¹¹.

A dollár feletti isteni oltalmat a bankjegyen lévő írás közvetlen módon fogalmazza meg. „In God we trust”. Ez a kinyilatkoztatás folytatódik a szimbólum nyelvén az alatta elhelyezett kiemelt „ONE” szimbólummal. Ez a konstrukció nem mennyiséget (1 dolláros címlet) jelent, hanem azt, hogy az isten, „akiben hiszünk”, az EGY isten. Az egy dolláros pénz más azok számára, akik csak költik, és más azoknak, akik hisznek a hatalmában.

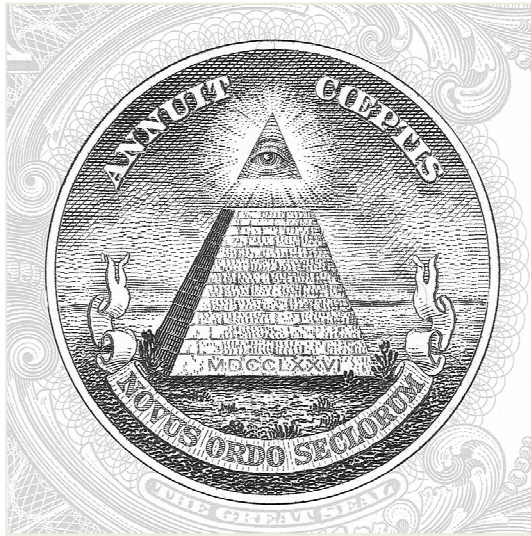
A bankjegyen szereplő szimbolikus alakzatokban szerepel az Amerikai Egyesült Államok nagypecséte, amelynek az írott szövege szintén az isteni megerősítés és a küldetés, mai szavakkal a hitelesítést tartalmazza. Így szól az írás: „Novus Ordo Seclorum”. Magyarul, és a nagypecsét tervezőjének értelmezésében¹²: „Az új rend kezdete”. A dollárt tehát nem társadalmi intézmény, hanem a szentsége hitelesíti.

A dollár fenti szakrális szimbólumai, és utalása az EGY istenre, akiben hiszünk a szent egységbe kötésről szól. Ezzel szemben a közfelfogást uralja a

¹⁰ https://www.google.com/search?q=doll%C3%A1r+bankjegyek+l%C3%A9pek&xsrf=ALeKk00zLcahvZENVV9nEaHCgIZH4Qrgww:1621285418254&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=wbMPN3lXoz4eiM%252CCKPS58aXhPOZIM%252C_&vet=1&usq=A14_-kRP8jcdh6o-YH6crlD0f-rGLjirsW&sa=X&ved=2ahUKÉwjzt7zztHwAhWkRAIHwPtDbAQ9QF6BAgOEAE#imgrc=0cma2Wk85BbHOM

¹¹ https://hu.wikipedia.org/wiki/Amerikai_doll%C3%A1r [2021.01.30.]

¹² Online etymology dictionary <https://www.etymonline.com/search?q=seclorum> [2021.02.24.]

4. ábra: Az egy dolláros bankjegyen az Amerikai Egyesült Államok pecsétje a látó szemmel és az írással
https://hu.wikipedia.org/wiki/Mindent_!%C3%A1!%C3%B3_szem

csere, a társadalmi transzformációk modernitás kori dekonstrukciója. Az, hogy a cserélő felek kötetlenül (kötés nélkül) cselekszenek, nincs közük egymáshoz. Ebben a felfogásban a pénz nem a kötés, hanem maga az oldás, sőt, mint az eladósodás során láthatóvá válik, a társadalmi pozíciók szembeállítására.

Hogyan válik a pénz áramlássá?

A modernitás a diszkrét cserékre helyezi a hangsúlyt, arra, hogy minden egyes csere önmagában egy lezárt esemény. A jószágaimat eladtam, a pénzt megkaptam, kifizettek. Ez trivialis. A cselekvő felek között a kapcsolat lezárul, a fizetés végleges. Az eladót a vevő kifizette, és a történések vége. Ebben a szemléletben a pénz a csere által lehetővé teszi az individuumok teljes szabadságát, mivel a javak a globális pénzzel korlátozás nélkül átléphetik a határokat. A javak forgalma már nem kötődik társadalmi szokásokhoz, közösségi kommunikációkkal közvetített eljárásokhoz. Az egyén megkötések nélkül beléphet a globális térbe¹³.

¹³ Amartya Sen azt tartja önmaga tudós érdemének, hogy visszavezette az emberséget abba tudományba, amely a racionalitás követelménye miatt szűk és mesterséges formalizmusokkal operálva kivezette az embert a tudományából. "...humanity the ground that has been taken from it by various arbitrarily narrow formulations of the demands of rationality" SEN 2002, 41.

Mi a gond ezzel a profán trivialitással? Ez első megközelítésben úgy tűnik, hogy a trivialitás egyben az igazság is. A mindennapi tömeges cselekvések szintjén a globális pénz fenti működése igazoltnak látszik. A pénzt megkaptam, kifizettek. Az érveléshez szükséges okfejtés szükségessé teszi a cserefolyamat felbontását. Már első megközelítésben is világos, hogy a csere egyáltalán nem zárul le akkor, amikor fizetnek, mert minden egyes csere aktus egy hosszú és összetett történet láncszeme csupán¹⁴. Ezt világosan látták a második világháborúban az ellenféllel üzletelő egyesült államokbeli cégek, és kialakították a „cash and carry” kereskedelmet, vagyis a „fizess, vedd és fuss!”¹⁵ morált.

A mindennapi cserekapcsolatokat nem ilyen háborús megoldással zárják le, de akkor hogyan? Ehhez néhány lépésben követjük, mi történik a cserékben.

A pénznek a dinamikus, a tárgyiságokban nem megragadható mivoltára hívta fel a figyelmet Teller Ede „A fizika nagyszerű, mert egyszerű” című könyvében a következőképpen: „A pénz, akárcsak az elektromosság, áramlik anélkül, hogy bárki nyomon követhetné. (ósvi babona, hogy zsebből zsebbe áramlana.)” [TELLER 1993:126]. Ha a pénz áramlás, akkor az már érthetővé teszi, hogy a pénz tárgyi valósága csak egy megnyilvánulási formája ennek az áramlásnak. Ha a cserék sokaságát a pénz oldaláról nézzük, azonnal szembeötlő, hogy a pénz — ugyan „zsebben van”, mint Teller Ede fogalmazott, valójában állandóan úton van. A főáramú elképzelést a cseréről azzal indítottam, hogy minden egyes cserében megtörténik az ellenszolgáltatás. Ez azonban erős leegyszerűsítés, mert az eladó a szolgáltatásért nem ellenszolgáltatást kap, hanem csak egy virtuális elismervényt arról, hogy szolgáltatott. Valójában a szóban forgó csere esetében csak a vevőre igaz az, hogy ellenszolgáltatáshoz jut. Ő azonban ezért az ellenszolgáltatásért azt adja (mondjuk egy értékelet), amihez ő korábban jutott hozzá. Akkor, amikor ő volt az eladó. Mi is történt? Eddig feltételeztük, hogy a csere egyidejű cselekvés. Valójában minden egyes csere már egy múltbeli csere befejezése (a vevő oldaláról), és egy jövőbeli csere kezdete az eladó oldaláról.

Mindeddig az idő tényezőt elhanyagoltuk, holott amikor a pénzről, mint átváltásról beszélünk, valójában az esemény időbelisége — a múlt és a jövő összekötése — volt előtérben. Az átvitel, a pénz is, mint átvitel a múltat köti be a jövőbe. A házassági pénzt kapó múlandó fiatal a leendő szülőbe.

¹⁴ A korábban idézett Amartya Sen vezette be az igazság fogalmának alkalmazását a gazdaságtudományba.

¹⁵ Az angol etimológiai szótárban a carry szó kelta eredete szerint a háborúban használt kétkerekű harci szekérral és annak gyors haladásával kapcsolatos („kars, to run”)

A csere leírásához tehát be kellett kötni a múltat, mert az a csere, amit elemzés alá vontunk, arról is szólt, hogy egy korábbi csere ellenszolgáltatás nélkül, vagyis hiánnyal zárult. Ezt a hiányt oldotta meg az elemzés alá vont cserénk a vevő számára. Úgy hogy akkor az eladó oldalára került a hiány. Azt is mondhatjuk, hogy a csere valójában a hiány cseréje, átruházása. A csere tehát a cserélő felek közötti állandó szerepcserével jár, és az ellenszolgáltatás hiányát írják rá az újra és újra a piacra lépő új eladóra. A cseréknek ez által kialakul egy folyama, vagyis áramlása, amit az tart áramlásban, hogy a csere — a főáramú nézetten ellentétben, — soha nem zárul le, mert minden zárás egyben nyitást is. A zárás — ha megtörténik a válságban — az áramlás megszakadása, a piaci kapcsolatok megakadozása.

A pénz a létmódok közötti átváltó erő (indíttatás) és entitás (a köztes lét)

Mi a szerepe ebben az áramlásban a pénznek? Először is megoldja az árucseré ellentmondását. Az ugyanis feltételezi, hogy minden csere ellenszolgáltatással zárul, ugyanakkor ez teljesíthetetlen, mert a csere egyúttal szétválasztja az eladót a vevőtől. Az eladó elad, de nem vesz, a vevő vesz, de utána nem ad el. Hogyan lehet e kettős követelményt — azonnali ellenszolgáltatást és a csere két oldalának a különválasztását — egyszerre teljesíteni? Úgy, ahogy Mátyás király Okos Katája tette. Hozott is ajándékot és nem is. A csere ellenszolgáltatással jár is és nem is. Ezt pedig a csere virtuális lezárása teszi lehetővé a virtuális pénzzel. Egy olyan jellel, amely ellenszolgáltatást is nyújt és nem is, vagyis az eladónál van és nincs is. Ugyanis amíg az eladónál van a pénz, addig nem történik meg az ellenszolgáltatás. Ahhoz, hogy az megtörténjen, a pénznek el kell hagynia az eladót. A pénznek nincs maradása az eladónál, át kell váltania egy másik félre. Ahol szintén nem lesz maradása, mert a pénz maga a közvetítés a cserében. A feladata pedig az, hogy a cseréket láncolatban tartsa, az eladót vevővé változtassa, a vevőt pedig eladóvá. *Miközben ezt a szerepcserét szorgalmazza, a pénz mindig önmaga marad: mert ő maga a transzformátor, vétel és eladás is egyben: a dualitás egysége.*

A pénz szakrális közvetítő szerepével indítottam az írást, és a mindennapi csere bemutatásával arra jutottunk, hogy a pénz — mert szakrális közvetítő (ezt ebben az írásban nem elemzem) — a mindennapi cserékben is képes az átváltások sorát ellátni. Képvisele azt, hogy a cserék összességének egységbe kell kerülniük. Ha ez nem történik meg, a cserék árama lelassul, a gazdaság erejét veszti. Ez történt például a virágzó középkori Tokajban. Szőlőjükből és borukból bőven jutottak pénzhez a termelők, de nem alakult ki a cserék láncolata. A pénzt nem a térségben költötték el a gazdák, hanem gazdagabb

vidékeken kerestek maguknak csábító portékákat. A gazdasági élet azonban a térségben szakadozottá vált, és Tokaj fényét veszítette.

A pénz transzformációs létéből következik, hogy az eladókat és a vevőket egyben tartva tud megfelelően fenntartani az áramlást. Ha ez nem valósul meg, akkor a csere a hiányt felhalmozza. Vagy az eladók kerülnek hiányhelyzetbe (nincs elég vevőjük), vagy fordítva, a vevők kerülnek hiányhelyzetbe (nincs eladójuk). A kötés, (a „bond”, a „tartozás”) legalább olyan fontos szerepe a transzformátor pénznek, mint az, hogy virtuális létevel lehetővé tette, hogy a cserékből lépések sorozata, áramlás jöjjön létre. A pénz léte virtuális, akármelyik félnél van, csak átmeneti állapotban van ott, ahol van. Ott is van és nincs is ott. Szerepe éppen az, hogy az eladót átváltoztassa vevővé, és fordítva. A pénz tehát állandó indíték.

Összefoglalva. A csere az értelmezésben — társadalmi transzformáció. A pénz a transzformátor. A napi élet tömeges vásárlásai szemléletünket az „időtlen” csereaktusokhoz kötik, holott a csere maga is „időutazás”. Az emberi élet nagy fordulópontjain szintén átváltások történnek. Akkor is közvetíti a pénz az élet nagy eseményeit. A transzformációnak alapvető szerepe van az élet kozmikus viszonylataiban is. A dollárt nem intézmény, nem ember, hanem a dolláron szimbolizált isteni szentség hitelesíti. *A pénz egy köztes lét, entitás, a folytonos átváltás és egyben a fenntartás közvetítője.* A pénz transzcendens közvetítő ereje a történelem során egyre inkább hatalmi intézmények birtokába került, így a közvetítés média erejét a hatalom mágikus és anyagi erőivé lehetett változtatni. A pénz „média” szerepében eljátszott oldásoknak és kötéseknél több ezer éves története van.

Utóirat. Egy fizikus barát (Rockenbauer Antal) a következőképpen fedett fel hasonlóságot a fotonnak a fizika mikrovilágában betöltött szerepe és a pénz általam kifejtett működésmódja között:

„Nekem fizikai hasonlatként a foton jut az eszembe, amely közvetítő és egyben állapotfenntartó is. Például az atomokban és molekulákban a virtuális fotonok állandó „cseréje” az elektronok és atommagok között építi fel a szerkezetet és tartja egyben, de egyúttal különböző atomok és molekulák között kapcsolatot is közvetít. Ezek a „valódi” fotonok. Ez utóbbiban az egyik mikroobjektum „elad”, a másik „vesz” az átalakulás során.” (Rockenbauer Antal)

„...but we know nothing of the man”

Social theories are based on the notion of exchange. In times of modernization this notion became more limited to material goods. This lecture, extends this concept by emphasizing the role of exchange in conversions of modes in human existence.

Even the simplest exchange is a kind of conversion and therefore the continuity and change of an actual social order. Parallel to the simplest exchange of material goods emerges a virtual world of money which make virtual bonds among the participants of exchange. Money is a virtual media of social transformation though it is also a real actor. The institutions of empires expropriated the power of money as were the owner of transcendent forces. This fact is symbolized by the inscription on the crucial global mediating tool, the dollar banknote “In God we trust”.

Keywords: exchange transformation, continuity, money, virtuality

Irodalom

DERRIDA, J. (2003) *Az idő adománya — A hamis pénz*. A Gond Cura Alapítvány és a Palatinus Kiadó közös kiadvány, Budapest, 66.

BERTALANFFY, L.v. (1991): ...ám az emberről semmit sem tudunk. Közgazdasági és Jogi. Budapest.

SEN, A. (2004) *Rationality and freedom*. Harvard University Press.

POLÁNYI, K. (1984): *Kereskedelem, piacok és pénz az ókori Görögországban*. Gondolat. Budapest.

TELLER, E. (1993): *A fizika nagyszerű, mert egyszerű*. Akadémiai. Budapest, 126.